

Andrzej Kotecki

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Nie zabijać dóbr kultury! Drugi Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

Słowa kluczowe

konwencja haska 1954, ochrona dóbr kultury, prawo międzynarodowe, przepisy wykonawcze, prewencja i szkolenie

Streszczenie

II wojna światowa przyniosła wiele tragicznych wydarzeń. Największym dramatem była oczywiście śmierć milionów ludzi, cywili i wojskowych. W gruzach leży także przemysł, zrujnowane zostały miasta. Wśród tych strat równie tragiczny los dotknął obiekty kultury. Zniszczeniu uległy zabytki nieruchome – zamki, pałace, kamienice, obiekty sakralne. Często wraz z nimi ginęły zabytkowe obiekty ruchome – zbiory biblioteczne i archiwalne, dzieła sztuki z galerii i muzeów, a jeśli nie ginęły, to zostały rozgrabione. Ten stan rzeczy stał się podstawą do zwołania w 1954 r. w Hadze konferencji międzynarodowej, zakończonej podpisaniem Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych. Wydawało się, że ustanowione i wprowadzone przepisy prawa międzynarodowego są dostatecznym zabezpieczeniem dla dorobku kulturowego na czas wojny. Niestety, wydarzenia lat 90. XX w. w byłej Jugosławii zrewidowały negatywnie te poglądy. Po zakończeniu działań wojennych postanowiono zweryfikować te zagadnienia. W tym celu, 26 marca 1999 r. w Hadze został podpisany II Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych. Swoją wkład w prace nad oboma dokumentami miała również Polska.

(...) Szkody wyrządzone dobru kulturalnemu do jakiegokolwiek należałoby narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej (...).

Fragment Preambuły konwencji haskiej z 1954 r.¹
Drugi Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku, sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r.

Konflikty zbrojne rozgrywane na przestrzeni dziejów były czynnikiem niszczącym dorobek gospodarczy, społeczny oraz kulturowy wielu narodów i państw. Na różnych etapach historii wobec toczonych wojen przedstawiciele elit głosili poglądy wyrażające sprzeciw wobec działań zbrojnych. Wpadając w nieco patetyczny i mentorski ton, można powiedzieć, że już starożytni... Jednakże trudno inaczej mówić, skoro jedną z pierwszych „złotych myśli” na ten temat sformułował Marek Tulliusz Cynceron – „Pokój nawet niesprawiedliwy jest pożyteczniejszy niż niesprawiedliwsza wojna”. A przecież Cesarstwo Rzymskie, by utrzymać *Pax Romana*, stale toczyło mniejsze lub większe batalie wojenne. Pomimo filozoficznego podejścia do zagadnienia wojen, żyjąc w ówczesnym Rzymie, nie mógł do końca stać z boku. Nie inaczej było w kolejnych epokach. Również wówczas spotykamy ludzi, którzy wyrażali swoje poglądy na temat wojen. Na przykład w spuściznie publicystycznej Benjamina Franklina, jednego z ojców-założycieli Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, znajdujemy sentencję odnoszącą się do wojny: „Nigdy nie było dobrej wojny i złego pokoju”. W czasach nam już bardzo bliskich zrodziła się kolejna złota myśl, która jest wynikiem przemyśleń jednego z największych fizyków, twórcy teorii względności Alberta Einsteina. Jego słowa można uznać za podsumowanie dziejów ludzkości: „Dopóki na świecie będzie istniał człowiek, będą też wojny”. Słowa te można uważać niemal za prorocze. Ich kontekst nabiera szczególnej mocy w aktualnej sytuacji wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Na przestrzeni dziejów powstawały tak wspaniałe sentencje, a mimo to owych myślicieli nikt nie słuchał, nie zważał na ich rozważania na temat

---

¹ Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.; Dz.U. 1957 Nr 46 poz. 212, załącznik.

wojny i pokoju w kontekście życia człowieka. Rozwój techniki stosowanej na polu walki doprowadzał do coraz większych zniszczeń wojennych. Ponadto wprowadzenie pojęcia wojny totalnej pociągnęło za sobą tragiczne konsekwencje. Walczące ze sobą strony z całą bezwzględnością dążyły do zniszczenia nie tylko obiektów militarnych i sił zbrojnych przeciwnika. Celem militarnym stały się również obiekty cywilne, nie wyłączając szpitali, szkół czy domów mieszkalnych. Ta destrukcyjna zapalczywość stron walczących dotyczyła niestety także dóbr kulturalnych, zarówno tych ruchomych, jak i nieruchomych tj. zasobów archiwalnych, zbiorów bibliotecznych czy muzealnych. Było to tym boleśniesz, iż niejednokrotnie straty te wynikały z działań celowych. Stało się to szczególnie widoczne podczas II wojny światowej. To w jej trakcie agresor – hitlerowskie Niemcy – po zwycięstwie militarnym zakładał zniszczenie całych narodów. Zaplanowano eliminację fizyczną ludności, a także wymazanie jej przeszłości i zachowanego dorobku kulturowego. Niestety, ostatnia dekada ubiegłego stulecia przyniosła kolejne tragiczne doświadczenia w tym zakresie. Wystarczy popatrzeć na konflikt, który towarzyszył rozpadowi Jugosławii. I niestety nie koniec na tym. Obecnie, na naszych oczach, u naszego wschodniego sąsiada, na Ukrainie, toczy się bezwzględna wojna, podczas której agresor – Rosja – z całą bezwzględnością i widoczną w tych działaniach konsekwencją dewastuje wolne i niezależne państwo. Poprzez działania militarne konsekwentnie stara się zetrzeć z powierzchni ziemi państwo, naród i jego spuściznę kulturową.

Omówienie zagadnień związanych ze współczesnym Międzynarodowym Prawem Humanitarnym Konfliktów Zbrojnych (MPHKZ), warto rozpocząć od przedstawienia pokrótce jego historii. Na ten blok norm prawa międzynarodowego składają się cztery zespoły przepisów. Pierwszy traktuje o prawie przeciwwojennym, czyli *ius contra bellum*. Początek tym normom dały I i II konwencja haska, ustanowione w 1907 roku. Drugi zespół dotyczy prawa wojennego, czyli *ius in bello*. Zostały w nim zgromadzone normy prawa międzynarodowego, które mają ograniczać swobodę stron walczących w korzystaniu ze środków i metod prowadzenia walki. Pierwszym dokumentem była w tym przypadku deklaracja odnosząca się do wojny morskiej z 1856 roku².

---

² Jest to tzw. Deklaracja paryska z 15 kwietnia 1856 r. podpisana po zakończeniu wojny krymskiej (1853–1856). Przy tej okazji warto również przypomnieć, że autorem znaku dla oznaczania obiektów chronionych na mocy konwencji haskiej z 1954 r. – błękitnej tarczy – jest prof. Jan Zachwatowicz.

Trzecim elementem MPHKKZ są przepisy prawa humanitarnego, które mają chronić ofiary wojny, czyli ludność cywilną, jeńców wojennych i osoby ranne na polu walki. Początek dała im konwencja genewska z 1864 roku³. W tej grupie, jako czwarty element MPHKKZ, znajduje się również zestaw przepisów najbardziej nas interesujących, a mianowicie odnoszących się do ochrony dóbr kulturowych.

Najważniejszym aktem w tej ostatniej grupie jest konwencja haska z 1954 roku. Jednak na forum międzynarodowym nie był to pierwszy dokument odnoszący się do tej sprawy. 10 kwietnia 1935 roku, w Gabinetcie Owalnym Białego Domu został podpisany tzw. pakt Roericha⁴. Był to traktat poświęcony międzynarodowej ochronie prawnej instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków. Sygnatariuszami tego dokumentu było 21 państw obu Ameryk. Jest on również znany jako *pax cultura* (pokój kulturalny lub pokój przez kulturę). Punktem wyjścia dla jego postanowień było stwierdzenie, że ochrona kultury jest zawsze ważniejsza niż jakakolwiek konieczność militarna.

Z uwagi na wojnę toczącą się na Ukrainie, należy przypomnieć o zasadach obowiązujących w zakresie ochrony dóbr kulturalnych na czas wojny. Niemal natychmiast po zakończeniu II wojny światowej zostały podjęte działania w tym zakresie. Uznano wówczas, że należy stworzyć przepisy, zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa zasobom kulturowym, na wypadek ewentualnego przyszłego konfliktu zbrojnego, bez względu na to, gdzie będzie się toczył. 14 maja 1954 roku w Hadze została przyjęta Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego. Wraz z pozostałymi normami i przepisami prawa międzynarodowego – konwencjami genewskimi dotyczącymi ochrony ludności cywilnej i jeńców wojennych – konwencja haska stanowi jeden z elementów Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbroj-

---

³ Konwencja podpisana 22 sierpnia 1864 r. Na jej podstawie powołano znak Czerwonego Krzyża.

⁴ Nikołaj Konstantynowicz Roerich ur. 9 października 1874 r. w Petersburgu, zm. 13 grudnia 1947 r. w Kulu, Indie. Rosyjski artysta. Promował ochronę dzieł sztuki i zabytków w czasie działań wojennych. Po wielu staraniach doprowadził do podpisania paktu waszyngtońskiego. Jego art. 1 głosił: „Zabytki, muzea, instytucje naukowe, artystyczne, edukacyjne i kulturalne będą uważane za neutralne i jako takie szanowane i chronione przez strony walczące. Ten sam szacunek i ochrona przysługują pracownikom wyżej wymienionych instytucji”. Art. 5 zakazuje wykorzystywanie obiektów chronionych do celów wojskowych pod groźbą utraty ochrony, https://pl.frwiki.wiki/wiki/Pacte_Roerich. [dostęp: 26.03.2022].

nych (MPHKZ). Wydawało się, że jej postanowienia, wypracowane na bazie tragicznych doświadczeń dwóch minionych wojen światowych, są na tyle dobre, iż mogą w chwili zagrożenia zabezpieczyć dorobek społeczeństw. Niestety, działania zbrojne, jakie w minionych 50 latach rozegrały się na całym świecie, negatywnie zweryfikowały te poglądy, jak również przepisy konwencji. Ostateczny impuls do zreformowania tych przepisów dały konflikty, towarzyszące rozpadowi byłej Jugosławii. Brak poszanowania dla dorobku kulturowego lokalnych społeczności, zawziętość stron walczących, granicząca z nacjonalizmem w najgorszym wydaniu, powodowała, że w zasobach kulturowych poniesione zostały ogromne i często nieodwracalne straty. Dotyczyły one zarówno zabytków ruchomych, jak i nieruchomych. Strony konfliktu forsowały taktykę spalonej ziemi. Po raz kolejny prawo, czyli w tym przypadku konwencja haska z 1954, nie sprawdziło się. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy był fakt, iż przez długi czas władze Jugosławii traktowały tę wojnę jako konflikt wewnętrzny. Dopiero jego umiędzynarodowienie umożliwiło wprowadzenie wspólnych rozjemczych sił wojskowych i policyjnych. Nie zatrzymało to jednak procesu czystek etnicznych, w tym również niszczenia dorobku kulturowego społeczności lokalnych.

Na wprowadzenie zmian w konwencji haskiej z 1954 roku miało wpływ wiele czynników. Jednym z nich był niewątpliwie upływ czasu. Należy również pamiętać o przewartościowaniach pojęć odnoszących się do istotnych zagadnień. Nie zdała również egzaminu tzw. ochrona specjalna⁵. Na mocy konwencji w dotychczasowym brzmieniu, jedynie cztery zespoły zostały objęte taką ochroną (m.in. Watykan). Podobnym fiaskiem zakończyły się próby powołania tzw. Komisarzy Generalnych. Ponadto, postanowienia II Protokołu Konwencji należało dostosować do nowelizowanego w różnym zakresie prawa międzynarodowego.

---

⁵ O zasadach ochrony specjalnej jest mowa w rozdziale II art. 8 konwencji haskiej: 1. Ochroną specjalną może być objęta ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:

- a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;
- b) nie są użytkowane do celów wojskowych.

Doświadczenia konfliktu na terenach byłej Jugosławii, a także Bliższego Wschodu potwierdziły trudności w stosowaniu konwencji haskiej w formie, w jakiej była przyjęta i miała obowiązywać. Pierwsze działania zmierzające do jej nowelizacji zostały podjęte w 1992 roku. Ich zasadniczym celem było zweryfikowanie konwencji pod kątem treści i działań, które w dotychczasowych warunkach nie zdały egzaminu.

Bezpośrednim impulsem było zbombardowanie części zabytkowej Dubrownika. Problem ten został poruszony przez Dyrektora Generalnego UNESCO, który po uzyskaniu zgody Rady Wykonawczej, zwołał spotkanie przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron Konwencji. Mieli się oni wypowiedzieć na temat potrzeby zmiany dotychczasowego stanu prawnego. By dyskusja nie była jałową, jako konsultant w tej kwestii wystąpił prof. Patric J. Beylan. W przygotowanym materiale zatytułowanym *Przegląd postanowień Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego* zawarł, obok samej oceny, sugestie co do potrzeby zmian. Raport ten stał się punktem wyjścia do dalszych prac w tym zakresie.

W dniach 5–7 lipca 1993 roku w Hadze odbyło się pierwsze spotkanie ekspertów z zakresu prawa i kultury. W trakcie późniejszych spotkań eksperckich, gromadzących specjalistów z różnych dziedzin kultury, wojska, obrony cywilnej i prawa międzynarodowego, zostały wypracowane zasady mające na celu przygotowanie zmian w konwencji haskiej z 1954 roku.

W pracach tych aktywnym uczestnikiem była Polska jako sygnatariusz konwencji z 1954 roku. Nasi przedstawiciele włączyli się w pełnym zakresie do prac nowelizujących ten niezwykle ważny dokument prawa międzynarodowego⁶. Jednym z ważniejszych przejawów działalności Polski było zorganizowanie w Krakowie, jeszcze w ramach „Partnerstwa dla Pokoju”, międzynarodowej konferencji na temat zagrożenia dóbr kultury na czas wojny i pokoju (18–21 czerwca 1996). Jej wymiernym efektem, obok wniosków do dalszych prac nad konwencją, stało się powołanie przez ministra spraw wewnętrznych i administracji przy Szkole Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury na wypadek szczególnych zagrożeń. Strona polska przedstawiła konkretne propozycje zapisów do modyfikowanej konwencji:

---

⁶ Z ramienia Polski konwencję haską podpisał prof. Stanisław Lorentz.

- poszerzenia treści merytorycznej pojęcia konflikt zbrojny, znajdującego się w Preambule Konwencji;
- uzupełnienia definicji dóbr kultury określonej w art. 1 pkt c o słowo „obszary”, w których występuje znaczna ilość dóbr kultury;
- opracowania instrumentów realizacji postanowień zawartych w art. 7 i 5 Konwencji, a odnoszących się do działań w siłach zbrojnych (środki ostrożności podczas ataku);
- dokładnego sprecyzowania warunków, w jakich może wystąpić pojęcie konieczności wojskowej określone w art. 4 ust. 2;
- uściślenia oraz poszerzenia uregulowań zawartych w art. 10 i 16 Konwencji dotyczących znaku rozpoznawczego o sygnały wnikające z zastosowania, współczesnych środków i nowoczesnej techniki dla zapewnienia większej skuteczności oznakowań i sygnalizacji;
- sprecyzowania pojęcia określonego w art. 8 ust. 1 pkt a, dostatecznej odległości obiektów zabytkowych i obszarów kulturowych od wielkich ośrodków przemysłowych oraz ważnych obiektów wojskowych;
- rozważenia możliwości wprowadzenia do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kultury Objętych Ochroną Specjalną, obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podpisanej w Paryżu 23 listopada 1972 roku;
- wprowadzenia do art. 28 Konwencji zapisu stwierdzającego, że celowe uszkodzenie lub zniszczenie dóbr kultury podczas działań wojennych będzie uznawane za zdarzenie wojenne podlegające orzecznictwu międzynarodowych i krajowych trybunałów.

Tak sformułowane wnioski strony polskiej zostały przekazane, wraz z ich uzasadnieniem, za pośrednictwem podsekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki Dyrektorowi Generalnemu UNESCO.

Finał prac nad zmianami w Konwencji nastąpił na konferencji międzynarodowej zwołanej w dniach 14–26 marca 1999 roku w Hadze. Jej termin i miejsce zostały uzgodnione przez Sekretariat UNESCO i rząd Królestwa Niderlandów. W spotkaniu uczestniczyło 74 przedstawiciele państw-sygnatariuszy konwencji haskiej z 1954 roku i 19 państw spoza konwencji. W wyniku kilkudniowych konsultacji, ostatniego dnia jej uczestnicy uchwalili, w drodze konsensusu, zmodyfikowany tekst protokołu wraz z rezolucją dołączoną do Aktu Końcowego Konferencji. Wypada zatem przedstawić zmiany, wprowadzone przez „II Protokół do

Konwencji Haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego Haga 26 marca 1999 roku” (tak brzmi oficjalny tytuł tego aktu prawa międzynarodowego)⁷.

Pierwszą i niezwykle istotną kwestią stało się włączenie zasad ochrony zabytków również podczas konfliktów wewnętrznych oraz zamachów terrorystycznych. Drugą, niezwykle ważną zmianą jest poszerzenie pojęcia dobra kultury. Został tutaj uwzględniony wniosek strony polskiej, by definicja ta zawierała również pojęcie obszaru krajobrazowego.

W zakresie zagadnień typowo militarnych, II Protokół poszerza w znaczący sposób ramy działania. W jego postanowieniach znalazł się zapis nakazujący, by oddziały wojskowe zostały wyposażone w odpowiednie instrumenty wykonawcze. W regulaminach działań bojowych muszą być uwzględnione zagadnienia umożliwiające wypracowanie decyzji bojowych, które pozwolą na zmniejszenie strat w grupie dóbr objętych ochroną szczególną. Dlatego też jednostki bojowe powinny być zaopatrzone w instrukcje specjalne.

Bardzo ważnym elementem II Protokołu jest cały rozdział VI: Odpowiedzialność karna i jurysdykcja. Znajduje się w nim art. 15 pkt. 1, jednoznacznie wskazujący winnych niszczenia dóbr kultury oraz określający ich odpowiedzialność karną w tym zakresie. Każda osoba popełnia przestępstwo, w rozumieniu niniejszego Protokołu, jeśli celowo i z naruszeniem Konwencji lub niniejszego Protokołu dopuszcza się któregośkolwiek z następujących czynów:

- czyni celem ataku dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną;
- wykorzystuje dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną lub jego najbliższe otoczenie do wsparcia działań wojskowych;
- powoduje rozległe zniszczenia lub zawłaszcza dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną na mocy Konwencji i II Protokołu;
- czyni dobro kulturalne objęte ochroną na mocy Konwencji i II Protokołu celem ataku;
- dokonuje kradzieży, rabunku lub przywłaszczenia bądź popełnia akty wandalizmu skierowane przeciwko dobrom kulturalnym objętym ochroną na mocy Konwencji.

W tym samym rozdziale zostały zawarte również zasady indywidualnej odpowiedzialności karnej za wykroczenia przeciwko postanowieniom Konwencji i II Protokołu. O ile państwo samo nie ukarze sprawcy,

---

⁷ Second protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of a Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 26 March 1999.

to na mocy art. 18 ma obowiązek przeprowadzenia procedury ekstradycji obwinionego. Jako że sankcje muszą mieć umocowanie prawne, przez postanowienia II Protokołu nakładają na poszczególne państwa obowiązek dostosowania Kodeksu karnego do przepisów II Protokołu do konwencji haskiej.

Zrodzić się może pytanie o możliwości realizacji tych postanowień. Skoro wcześniejsze zasady były nierespektowane, to należy zadać pytanie o instrumenty ustanowione w nowym porządku prawnym. Zagadnienia te reguluje także rozdział VI omawianego dokumentu. Wprowadza się tam dwa organy odpowiadające za ich wykonanie. Pierwszym jest Zgromadzenie Stron, drugim zaś Komitet Ochrony Dóbr Kulturalnych w Razie Konfliktu Zbrojnego. Składać się on będzie z przedstawicieli 12 państw – stron wybieranych przez Zgromadzenie na okres 4 lat. Posiadać będzie rozliczne funkcje, a za najważniejsze uznać należy:

- określenie wytycznych wprowadzających w życie Protokół;
- przyznawanie, zawieszanie i cofanie statusu ochrony wzmocnionej;
- nadzorowanie stosowania przepisów II Protokołu;
- decydowanie o wykorzystaniu funduszu Komitetu.

Aktywne uczestnictwo delegatów polskich w pracach nad II Protokołem Konwencji zostało zakończone w Hadze w dniu 26 marca 1999 roku, podpisaniem dokumentu końcowego. Tym samym Polska, jako sygnatariusz konwencji haskiej z 1954 roku, stała się również stroną w przypadku II Protokołu. Jednak na jego ratyfikację trzeba było czekać do roku 2011. Dnia 23 września 2011 roku weszła w życie Ustawa z dnia 21 lipca 2011 r. o ratyfikacji Drugiego Protokołu do Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954, sporządzonego w Hadze dnia 26 marca 1999 roku⁸.

Pomimo braku umocowania prawnego w postaci ratyfikacji II Protokołu, niemal natychmiast po jego podpisaniu odpowiedzialne instytucje podejmowały działania zmierzające do opracowania procedur zgodnych z nowym dokumentem. Jednym z pierwszych działań była Decyzja nr 250/MON z 4 sierpnia 2005 roku, przygotowana przez Departament Wychowania i Promocji Obronności⁹.

Składa się ona z trzech podstawowych elementów:

---

⁸ Dz.U. 2011 Nr 187 poz. 1114.

⁹ Decyzja Nr 250/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 4 sierpnia 2005 r. w sprawie przestrzegania zasad obrony dóbr kultury w działalności Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; Dz. Urz. MON 2005 Nr 15 poz. 135.

- części o charakterze ogólnym,
- instrukcji w sprawie zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej,
- dwóch załączników
  - zakres tematyki obowiązującej w procesie szkolenia resortu obrony
  - protokół monitorowania dziedzictwa kulturowego w formie wzoru formularza ankietowego.

Część ogólna odnosi się do aktów prawnych, które stały się podstawą tej Decyzji. W zakresie prawa międzynarodowego są to konwencja haska z 1954 roku oraz II Protokół Konwencji z 1999 roku. Na gruncie prawa krajowego jest nią Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podpisana przez Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego¹⁰. Opracowana przez Departament Wychowania i Promocji Obronności Decyzja stanowi wykonanie zadań, jakie na resort obrony nałożył ówczesny minister kultury i sztuki. W dokumencie MON zostały dokładnie określone kompetencje podległych służb. Poszczególne zadania zostały powierzone następującym instytucjom: szefowi Sztabu Generalnego WP, dowódcy rodzajów sił zbrojnych, komendantom-rektorom akademii wojskowych i szkół oficerskich, komendantom ośrodków szkolenia, dyrektorowi Departamentu Wychowania i Obronności oraz dyrektorowi Departamentu Infrastruktury. Ważnym zadaniem, które zostało nałożone na podsekretarza stanu do spraw społecznych, była współpraca z międzynarodowymi instytucjami cywilnymi: UNESCO, Międzynarodowa Radą Zabytków i Obiektów Kultury ICOMOS i Międzynarodową Radą Muzeów ICOM. Został on zobligowany również do współpracy z równorzędnymi partnerami z poszczególnych państw członkowskich NATO. Na gruncie krajowym jego partnerami są wszystkie szczeble administracji państwowej i samorządowej.

W części II, czyli *Instrukcji w sprawie zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej* znalazły się również zadania dla poszczególnych rodzajów sił zbrojnych – wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej. Znakiem czasu jest część III *Instrukcji*, która zawiera wytyczne do stosowania podczas pełnienia misji przez jednostki Wojska Polskiego w międzynarodowych siłach zbrojnych poza granicami kraju.

---

¹⁰ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003 Nr 162 poz. 1568.

W celu odpowiedniej realizacji tych przedsięwzięć, należało zadbać o właściwą wiedzę osób odpowiedzialnych za ich wdrożenie. Dlatego też w omawianej tutaj Decyzji, znalazł się załącznik, w którym został nakreślony zakres tematyczny procesu szkolenia – *Zakres tematyki obowiązującej w procesie szkolenia żołnierzy zawodowej służby wojskowej oraz pracowników resortu obrony narodowej*. Jest to jedynie zakres programu szkolenia, ale zaopatrzony również w podstawową wiedzę w zakresie literatury przedmiotu¹¹.

Dynamika przemian zachodzących w polityce międzynarodowej wymusiła na władzach Rzeczypospolitej Polskiej dostosowanie przepisów wewnętrznych do zmieniającej się sytuacji. Bez wątplenia istotnym czynnikiem było ratyfikowanie przez Polskę w 2011 roku II Protokołu konwencji haskiej, ale także zmiany wynikające z reorganizacji Polskich Sił Zbrojnych. Ponadto jednostki Wojska Polskiego coraz częściej uczestniczyły w misjach poza granicami Polski i to niejednokrotnie na terytoriach o znaczącej wartości historycznej w wymiarze ogólnosiwiatowym. Dla przykładu można tutaj przywołać misję w Iraku¹². Mając na uwadze wszystkie powyższe względy, minister obrony narodowej Tomasz Siemoniak wiosną 2014 roku podpisał, przygotowaną przez Departament Wychowania i Promocji Obronności, nową decyzję w tej sprawie¹³.

Już wstępna lektura tego dokumentu pokazuje dość istotną zmianę w stosunku do poprzedniej Decyzji Nr 250 z 2005 roku. W samym tytule tego wcześniejszego dokumentu znajduje się określenie „dobra kultury”. Natomiast w tytule nowego dokumentu zostało użyte sformułowanie „dóbr kulturalnych”. Ta z pozoru drobna różnica znaczeniowa zawiera w sobie istotną zmianę jakościową, bowiem użycie tej nowej formuły stanowi przede wszystkim o zgodności dokumentu z duchem i istotą II Protokołu. To pociąga za sobą również znaczne powiększenie obszaru znaczeniowego, co z kolei wiąże się z poszerzeniem sfery działania na tzw. polu walki.

---

¹¹ A. Kotecki, *Dokument MON w sprawie ochrony dóbr kultury*, „Przegląd Morski” 2006, r. 71, z. 4, s. 43–50.

¹² Polski Kontyngent Wojskowy w Misji Szkoleniowej Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w Republice Iraku – Multinational Division Central-South (2003–2008), Military Advisory Liaison Team (2008–2011).

¹³ Decyzja Nr 72/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 marca 2014 r. w sprawie zasad ochrony dóbr kulturalnych w resorcie obrony narodowej; Dz. Urz. MON 2014 poz. 83.

Pozostałe zagadnienia odnoszące się do zadań poszczególnych pionów są takie same, choć zostały inaczej rozdzielone. Oczywiście głównym koordynatorem jest nadal Sztab Generalny, który sprawuje bezpośredni nadzór nad poszczególnymi szczeblami dowodzenia. Z kolei odpowiednio Dowódca Generalny Sił Zbrojnych i Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych, w ramach swoich kompetencji, są odpowiedzialni za przygotowanie właściwych dokumentów. Oddzielna rola przypada w udziale Komendantowi Głównemu Żandarmerii Wojskowej, który ma zapewnić przestrzeganie norm i zapobiegać wszelkim nielegalnym działaniom w omawianym zakresie. Powtórzony został również obowiązek szkolenia kadr wojskowych w zakresie tej tematyki na wszystkich poziomach – od akademii wojskowych, przez szkoły kształcące oficerów, po ośrodki i centra szkoleniowe. Dokumentem wykonawczym są Wytyczne Dowódcy Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych z 2015 roku¹⁴. O charakterze dokumentu świadczy jego punkt pierwszy: „Wytyczne mają zastosowanie podczas szkolenia, ćwiczeń wojskowych i działań realizowanych w Dowództwie Generalnym RSZ i jednostkach podporządkowanych, mających na celu przygotowanie podległych żołnierzy do udziału w konflikcie zbrojnym, międzynarodowych operacjach pokojowych i sojuszniczych poza granicami państwa, w akcjach zapobiegania i zwalczania terroryzmu, podczas katastrof i klęsk żywiołowych oraz akcjach zwalczania ich skutków”.

W dalszej części tego dokumentu znalazły się szczegółowe zapisy normujące tego typu działania. Dla przybliżenia kadrze wojskowej tych zagadnień, na wstępie autor dokumentu wyjaśnia znaczenie podstawowych terminów wchodzących w zakres tej tematyki. Wśród nich znalazły się definicje pojęć: dobro kultury, znak rozpoznawczy – błękitna tarcza, ochrona ogólna i specjalna oraz wzmocniona, represalia (środki odwetowe), rekwizycje czy Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO. Kolejne postanowienia, zawarte w wytycznych, stanowią szczegółową informację np. na temat współdziałania między instytucjami cywilnymi powołanymi do ochrony dziedzictwa kulturalnego z jednostkami – instytucjami wojskowymi. Bardzo ważnym elementem wytycznych są zasady, jakimi powinni kierować się dowódcy wszystkich szczebli operacyj-

---

¹⁴ Wytyczne Dowódcy Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kulturalnych w Dowództwie Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych i podległych strukturach organizacyjnych – do R-zu nr 26 Dowódcy Generalnego RSZ z dn. 22.01.2015.

nych w momencie wypracowywania rozkazów bojowych dla podległych jednostek. Oddzielnym zagadnieniem, które zostało uwzględnione, jest odpowiednie przygotowanie kadr do udziału w misjach zagranicznych. Został temu poświęcony cały rozdział III: *W zakresie ochrony dóbr kulturalnych w procesie przygotowania personelu Dowództwa Generalnego RSZ i podległych struktur organizacyjnych do działań poza granicami państwa*.

Na każdym państwie, które ratyfikowało poszczególne dokumenty wchodzące w skład MPHKZ, spoczywają dwa podstawowe obowiązki:

- upowszechniania znajomości konwencji i protokołów¹⁵,
- obowiązek szkolenia kadr wojskowych i stosownego formułowania obowiązków dowódców w zakresie upowszechniania prawa wojennego.

Przepisy prawa międzynarodowego, z uwagi na ich znaczenie, znalazły swoje umocowanie prawne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wynikające z ratyfikowanych przez Polskę dokumentów przepisy znalazły również swoje odzwierciedlenie w Kodeksie karnym z 1977 roku¹⁶.

Jako podsumowanie tych rozważań warto jeszcze wskazać na podstawowe reguły walki, jakie obowiązują żołnierzy Wojska Polskiego

---

¹⁵ Odnośny artykuł ma następujące brzmienie: „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do jak najszybszego upowszechnienia w swoich krajach w czasie pokoju i w czasie konfliktu zbrojnego Konwencji oraz niniejszego protokołu, a zwłaszcza włączeniu ich do programów szkolenia wojskowego i do zachęcania do ich studiowania ludności cywilnej, tak aby te dokumenty były znane siłom zbrojnym i ludności cywilnej”. Protokoły dodatkowe do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczą ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r., art. 83. Za: Dz.U. 1992 Nr 4 poz. 175.

¹⁶ Kodeks karny, Rozdział XVI Przepiępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przepiępstwa wojenne, art. 117–126. A oto brzmienie tych odnoszących się do ochrony dóbr kulturalnych:

- Art. 125 par. 1. Kto na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza lub zabiera dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.
- Par. 2 Jeżeli czyn dotyczy dobra mającego szczególne znaczenie dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.
- Art. 1126 par. 2. Tej samej karze [do lat 3] podlega, kto w czasie działań zbrojnych używa niezgodnie prawem międzynarodowym znaku ochronnego dla dóbr kultury [Błękitna tarcza] lub innego znaku chronionego przez prawa międzynarodowe albo posługuje się flagą państwową lub odznaką wojskową nieprzyjaciela, państwa neutralnego albo organizacji lub komisji międzynarodowej.

wszystkich szczebli. W odniesieniu do dóbr kultury została wypracowana reguła, według której nie wolno atakować pewnych dóbr i budynków, chyba że zostanie wydany osobny rozkaz. Wytyczne, jako budowle podlegające ochronie, wskazują na świątynie, muzea, biblioteki itp. obiekty. Ochroną objęte są również osoby, które sprawują nad nimi bezpośrednią opiekę.

Wszystkie przedstawione działania społeczności międzynarodowej miały jeden cel – zachowanie dziedzictwa kulturowego wszystkich ludzi bez względu na szerokość geograficzną, pod jaką przyszło im żyć. Każda grupa społeczna ma prawo do własnej tożsamości kulturalnej. Jednak wojna na Ukrainie, której jesteśmy nie tylko obserwatorami, jako państwo przyfrontowe, zaangażowane np. w pomoc humanitarną, wskazuje po raz kolejny na potrzebę przypomnienia tego zagadnienia. Jesteśmy zmuszeni ponownie sięgnąć po zbiór Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych. O pomoc wołają muzealnicy i konserwatorzy zabytków na Ukrainie. Zagrożony jest tak bliski wielu Polakom Lwów. Środowisko muzealników i konserwatorów w Polsce, w odpowiedzi na te apele, organizuje zbiórkę niezbędnych materiałów chroniących zabytki. Z tego też względu należy przypomnieć, że społeczność międzynarodowa dysponuje całym arsenałem aktów prawnych. Należy również żywić nadzieję, że ta brutalna wojna nie położy kresu istnieniu cennych zabytków Ukrainy, bo przecież oprócz Lwowa jest jeszcze wiele innych wyjątkowych obiektów. Wystarczy tu wspomnieć choćby o sięgającej swoimi korzeniami XI wieku Ławrze Peczerskiej w Kijowie.

* * *

Dobrym uzupełnieniem przypomnienia II Protokołu Konwencji o ochronie dóbr kultury, jest zestawienie bibliograficzne opracowań, które zostały poświęcone tym zagadnieniom. Poniższy wykaz jest jedynie wyborem prac i niewątpliwie nie wyczerpuje całości tej problematyki. Zresztą nie taki był zamiar autora. Kolejnym ograniczeniem, co do zakresu tej bibliografii, jest język publikacji. Zostały w niej zebrane jedynie prace opublikowane w języku polskim, ale również wydawnictwa lub artykuły autorów zagranicznych tłumaczone na język polski. W pierwszej części znalazły się akty prawne, czyli zarówno ratyfikowane przez państwo polskie akty prawa międzynarodowego, jak również akty krajowe, które z nich wynikają. Kolejna, najobszerniejsza część to oczywiście li-

teratura przedmiotu. W ostatniej części zostały zaprezentowane cztery istotne, z punktu widzenia obecnej sytuacji, materiały. Można je potraktować z jednej strony jako *signum temporis*, z drugiej jako praktyczny wyraz działań w zakresie zaprezentowanych przepisów prawa. Są to dwa przykładowe opracowania gminnych planów ochrony dóbr kulturalnych. Kolejne dwa są najbardziej wymownymi tekstami: to apele władz Lwowa o pomoc w pozyskaniu materiałów niezbędnych do zabezpieczenia zabytków. Oba zostały opublikowane w polskiej prasie codziennej. Poniższe zestawienie ma wszystkim zainteresowanym tym zagadnieniem dopomóc w poznaniu omawianej problematyki. Może również stanowić materiał wyjściowy dla osób odpowiedzialnych za ochronę zabytków i przypomnienie przepisów oraz obowiązujących zasad.

Andrzej Kotecki

Bibliografia zagadnień związanych z ochroną dóbr kultury na czas wojny

Akty prawne

Decyzja Nr 250/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 4 sierpnia 2005 r. w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury w działaniach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; Dz. Urz. MON 2005 Nr 15 poz. 135.

Decyzja Nr 72/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 marca 2014 roku w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kulturalnych w resorcie obrony narodowej; Dz. Urz. MON 2014, poz. 83.

Drugi Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku, sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 roku; Dz.U. 2012 poz. 248.

Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 roku, Dz.U. Nr 88 poz. 553 art. 125.

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.; Dz.U. 1957 Nr 46 poz. 212, załącznik.

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej 17. Sesji; Dz.U. 1976 Nr 32 poz. 190.

Opinia do ustawy o ratyfikacji Drugiego Protokołu do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., sporządzonego w Hadze dnia 26 marca 1999 r. (druk nr 1323); Kancelaria Senatu Biuro Legislacyjne, Warszawa 2 sierpnia 2011.

Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący przejścia dodatkowego znaku rozpoznawczego przyjęty w Genewie dnia 8 grudnia 2005 roku (Protokół III), Dz.U. 2010 Nr 70 poz. 447.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 30 kwietnia 2015 r. w sprawie niszczenia zabytków kultury przez ISIS/Daisz (2015/2649 (RSP)); Dz. Urz. Unii Europejskiej 21.09.2016.

Rozkaz Nr 26 Dowódcy Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych z dnia 22 stycznia 2015 roku w sprawie przestrzegania zasad dóbr kulturalnych w dowództwie Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych i podległych strukturach organizacyjnych.

Rozkaz Nr 36 Szefa Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych z dnia 4 lutego 2015 r.

Rozporządzenie Ministra Kultury w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z dnia 25 sierpnia 2004 r., Dz.U. 2004 Nr 212 poz. 2153.

Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, Dz.U. 2004 Nr 30 poz. 259.

Ustawa z dnia 29 lipca 2011 o ratyfikacji Drugiego Protokołu do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., sporządzonego w Hadze dnia 26 marca 1999, Dz.U. 2011 Nr 187 poz. 1114.

Wytyczne Dowódcy Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych z dnia 17 października 2014 roku w sprawie ochrony dóbr kulturalnych.

Opracowania, omówienia i komentarze

Bach-Golecka Dobrochna, *Zasady współczesnych konfliktów zbrojnych. Stany Zjednoczone Ameryki wobec haskiej Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat konwencji i 15 lat jej protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Bernatek-Zagała Izabela, *Prawna ochrona dóbr kultury – problemy terminologiczne*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 4.

Białek Władysław, Białek-Guillemette Alicja, *II Protokół do konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2000, nr 5.

Białek Władysław, Białek-Guillemette Alicja, *Kształtowanie się poglądów na ochronę dóbr kultury podczas wojny*, „Ochrona i Konserwacja Zabytków” 1998, nr 8.

Białek Władysław, *Decyzja Ministra Obrony Narodowej RP w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury w działaniach sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ujęciu retrospektywnym*, [w:] *Prawo w konflikcie zbrojnym*, red. P. Żarkowski, „Edukacja Obywatelska w Wojsku”, z. 16, Warszawa 2006.

Bierzanek Remigiusz, *Wojna a prawo międzynarodowe*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1982.

Bzinkowski Ryszard, *Ochrona dóbr kultury w działalności Sił Zbrojnych RP w razie zagrożenia czasu wojny i pokoju*, „Kształcenie Obywatelskie w Wojsku”, Warszawa 2001.

Bzinkowski Ryszard, Żarkowski Paweł, *Podręcznik do nauki prawa wojennego w Siłach Zbrojnych*, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Arte”, Biała Podlaska 2006.

Charymska Ewa, *Ochrona dóbr kulturalnych podczas konfliktu zbrojnego w prawie międzynarodowym. Ograniczenia i zadania sił zbrojnych (materiał do samokształcenia dla nauczycieli)*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita.

Długozima Anna, *Bośnia i Hercegowina – dobra kultury w czasie wojny i pokoju*, „Ochrona Zabytków” 2009, nr 62/3.

Drewniacki Dariusz, *Międzynarodowa ochrona dóbr kultury w razie konfliktów zbrojnych. Materiały i komentarz*, Ministerstwo Obrony Narodowej – Departament Społeczno-Wychowawczy, Warszawa 2000.

Drewniacki Dariusz, *Prawne i organizacyjne aspekty ochrony zabytków (dóbr kultury) na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (szczególnych zagrożeń) w prawie polskim*; <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/artykuly-i-publicacje/artykuly.php> [dostęp: 8.03.2022].

El Ghamari Magdalena, *Współpraca cywilno-wojskowa wobec prawa humanitarnego*, [w:] *Współpraca cywilno-wojskowa w zarządzaniu kryzysowym. Seminarium naukowe*, red. J. Kręcikij, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.

Falkowski Zbigniew, *Kształcenie żołnierzy Wojska Polskiego w dziedzinie ochrony dóbr kultury w świetle regulacji prawnych i praktyki*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Flemming Marian, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów*, M. Gąska, E. Mikos-Skuza (uzupełn. i red.), Akademia Obrony Narodowej 2003.

Gąska Marek, Ciupiński Andrzej, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wybrane problemy*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2001.

Gąska Marek, *Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych i w sytuacjach nadzwyczajnych*; http://www.marek.gaska.org/index.php?option=com_content&view=article&id=63:wyklady&catid=3. [dostęp: 4.11.2018].

Ginter Artur, Michalak Anna, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

Golat Rafał, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kantor Wydawniczy, Zakamycze 2004.

Grzebielucha Jacek, *Kwestia ochrony dóbr kultury w nowelizacji doktryny CIMIC Sojuszu Północnoatlantyckiego jako kamień milowy w implementacji postanowień konwencji haskiej z 1954 r.*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2020, t. 18, nr 1–2.

Grzebyk Patrycja, *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2018.

Jakubowski Andrzej, *Zwyczajowy charakter zakazu niszczenia oraz grabieży dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego we współczesnym prawie międzynarodowym*

wym, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Jankowska-Sabat Monika, *Wzmocniona ochrona dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – propozycja listy polskich obiektów*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2013, nr 3508, Prawo 315, nr 1.

Kalina Tomasz, *Ochrona wojskowych nieruchomości zabytkowych*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Karlikowska Róża, *Ochrona wzmocniona dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – znaczenie, ograniczenie i perspektywy zastosowania*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2016, nr 14.

Klupsz Lidia, *Nowe inicjatywy ochrony dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych – program Błękitnej Tarczy, pogotowia, pomocy, doradztwa na rzecz zagrożonego dziedzictwa*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Kołodziejska Anna, *Kształtowanie się poglądów na ochronę dóbr kultury na wypadek wojny na przestrzeni dziejów – zarys problematyki*, „Rocznik Lubelski” 2010, nr 36.

Konwencje Genewskie 60 lat później. Nowe wyzwania dla międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, red. B. Janusz-Pawletta, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010.

Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz, red. K. Zalasinska, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2014.

Kowalski Wojciech, *Kwestia restytucji dzieł sztuki w Konwencji Haskiej z 1954 r.*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Kowalski Wojciech, *Międzynarodowo-prawne aspekty ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego. Od sporów do współpracy*, [w:] *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*, red. J. Kowalczyk, Warszawa 1993.

Kowalski Wojciech, *Praktyczna realizacja konwencji haskiej z 1954 r.*, „Ochrona Zabytków” 1984, nr 3.

Kozioł Aleksander, *Rosnące zaangażowanie UE w ochronę dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych Biuletyn” 2021, nr 151.

Krztoń Waldemar, *Wojna i konflikt zbrojny – przemiany*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzenia i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2013, nr 1.

Kulikowska Monika, Falkowski Zbigniew, *Znaki ochronne i oznaczenia w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2011.

Kulpa Anna, *Ochrona dóbr kultury w trakcie konfliktów zbrojnych*, „Refleksje” 2012, nr 6.

Lankosz Kazimierz, *Ochrona dóbr kultury, konflikty zbrojne i prawo międzynarodowe*, [w:] *Prawo – władza – społeczeństwo – polityka. Księga jubileuszowa profesora Krzysztofa Paleckiego*, red. M. Borucka-Arctowa i in., Toruń 2006.

Leksykon prawa ochrony zabytków, red. K. Zeidler, Warszawa 2010.

Leszczyński G., *Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń czasu wojny i pokoju* [w:] *Rola i zadania sił zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kultury wobec zagrożeń czasu wojny i pokoju*, red. R. Bzinkowski i in., Warszawa 2001.

Leśko Teofil, *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.

Łęcki Wojciech, *Upowszechnianie w Siłach Zbrojnych RP zasad ochrony dóbr kultury w czasie pokoju i konfliktu zbrojnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Łukaszuk Leonard, *Międzynarodowa ochrona dóbr kultury*, [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

Łukaszuk Leonard, *Początki upowszechniania prawa humanitarnego i ochrony dóbr kultury w Siłach Zbrojnych RP po 1989 roku. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Łukaszuk Leonard, *Zasady wdrażania przepisów konwencji haskiej przez Siły Łądowe Wojska Polskiego w czasie prowadzenia operacji*, [w:] *Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń czasu wojny i pokoju. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w ramach programu „Partnerstwo dla Pokoju”*, Kraków 1996.

Malinowski Kazimierz, *Międzynarodowy charakter ochrony zabytków*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 1977, nr 6.

Marcinko Marcin, Łubiński Piotr, *Wybrane zagadnienia z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego*, Centrum Szkolenia Obrony Ludności i Dóbr Kultury, Kraków 2009.

Marcinko Marcin, *Stare Miasto jako cel ataku podczas oblężenia Dubrownika w latach 1991–1992 w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Materiały z konferencji „Metody upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w Polsce”, Warszawa 2001.

Międzynarodowe konflikty zbrojne a ustalenia haskiej konwencji o ochronie dóbr kultury. Studia i materiały, red. L. Łukaszuk, W. Śmiałek, D. Drewniacki, Warszawa 1997.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, oprac. J. Kowalczyk, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Prezentacja Power Point, [dostęp: 05.03.2022].

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, red. Z. Falkowski, M. Marcinko, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wybór dokumentów, red. Zbigniew Falkowski, Marcin Marcinko, Warszawa 2014.

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Wyzwania XXI wieku, red. D.R. Bugajski, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2008.

Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie – osiągnięcia i wyzwania, red. T. Jasudowicz, TNOIK, Toruń 2007.

Międzynarodowe prawo humanitarne. Antecedencje i wyzwania współczesności, red. J. Nowakowska-Małusecka, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Katowice 2010.

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów, Warszawa 1991.

Mikos-Skuza Elżbieta, *Współczesna interpretacja prawa okupacji wojennej a ochrona dóbr zbrojnych*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. naukowa E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Mulinen Frederic de, *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych*, tłum. R. Jasica, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1994.

Nahlik Stanisław E., *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków 1958.

Nahlik Stanisław E., *Odpowiedzialność państwa w dziedzinie międzynarodowej ochrony dóbr kulturalnych*, [w:] *Odpowiedzialność państwa w prawie międzynarodowym*, red. R. Sonnefeldt, Warszawa 1980.

Niciński Kazimierz, *Metodyka opracowania planu ochrony zabytków. Poradnik*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2007.

Niciński Kazimierz, Sałaciński Krzysztof, *Planowanie ochrony zabytków na wypadek nadzwyczajnych zagrożeń*, Szkoła Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie, Kraków 2009.

Olbryś Mirosław, *Specyfika realizacji zadań ochrony dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle doświadczeń misji Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku (2003–2008)*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Osiągnięcia i wyzwania międzynarodowego prawa humanitarnego, red. M. Marcinko, Małopolski Oddział Okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża, Kraków 2011.

Parulski Krzysztof, *Implementacja międzynarodowych norm prawnokarnych chroniących dobra kultury w konfliktach zbrojnych do polskiego prawa karnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Pawłowska Agnieszka, *Ochrona dziedzictwa kulturowego jako zadanie samorządu gminnego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2016, t. 10, nr 2, s. 199–213.

Pietras-Eichberger Marta, *Ochrona dóbr kulturalnych podczas niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Potrzebnicka Ewa, *Błękitna tarcza*, <http://www.ebib.pl/2004/59/potrzebnicka.php> [dostęp: 8.03.2022].

Prawo wojskowe, red. nauk. W. Kitler, D. Nowak, M. Stepnowska, Walters Kluwer, Warszawa 2017.

Prażmowska Karolina, *Sprawa Al Mahdiego przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym. Przełomowy wyrok czy stracona szansa?*, „Studia Prawnicze KUL” 2019, nr 2 (78).

Pruszyński Jan, *Wojna – prawo międzynarodowe – dobro kultury – dziedzictwa*, [w:] *Dziedzictwo kultury wobec zagrożeń czasu wojny i pokoju. Konferencja międzynarodowa w 50. rocznicę podpisania konwencji z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Warszawa 13–15 maja 2004 r.*, red. J. Nowicki, K. Sałaciński, Warszawa 2004.

Przyborowska-Klimczak Anna, *Konwencja Organizacji Państw Amerykańskich o ochronie archeologicznego, historycznego i artystycznego dziedzictwa narodów amerykańskich*, „Ochrona Zabytków” 1980, r. 33, nr 3 (130), s. 245–259.

Przyborowska-Klimczak Anna, *Rozwój dziedzictwa kulturalnego w prawie międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*, Lublin 2011.

Radziwiłłowicz Dariusz, Żarkowski Paweł, *Materiał szkoleniowy dla instruktorów do nauczania prawa wojennego w wojsku*, Warszawa 2002.

Rutkowska Patrycja, *Ochrona dóbr kultury w nie międzynarodowych konfliktach zbrojnych*, „Świat Idei i Polityki” 2018, t. 17.

Rutkowska Patrycja, *Wokół rozważań nad międzynarodowym systemem ochrony dóbr kultury w konfliktach zbrojnych*, „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2018, nr 2.

Sałaciński Krzysztof, *Dziedzictwo kultury w konfliktach zbrojnych – prawo, praktyka, nowe wyzwania*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015.

Sałaciński Krzysztof, *Ochrona dóbr kultury w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, red. Z. Falkowski i M. Marcinko, Warszawa 2014.

Sałaciński Krzysztof, *Ochrona zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego (zbiór aktów prawnych)*, „Towarzystwo Wiedzy Obronnej” 2006, nr 3.

Schreiber Hanna, Budziszewska Anita, *W stronę prawa do kultury?*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Warszawa 2015.

Schreiber Hanna, *Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalańska, Warszawa 2014.

Schreiber Hanna, *Komentarz do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalańska, Warszawa 2014.

Schreiber Hanna, *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r.*, [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalańska, Warszawa 2014.

Smoleń Stanisław, *Dyplomacja a ochrona dóbr kultury w konfliktach zbrojnych. Casus stacjonowania Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Babilonie (od września 2003 r. do grudnia 2004)*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Strykowska Sylwia, *Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego w działalności międzynarodowych trybunałów karnych*, „Adam Mickiewicz University Law Review” 2016, t. 6.

Strykowska Sylwia, *Wpływ II wojny światowej na poszukiwanie rozwiązań prawnych w zakresie ochrony dóbr kultury*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2020, t. 7.

Szafaryn Lidia, *Indywidualna odpowiedzialność karna za naruszenia ochrony dóbr kultury w świetle międzynarodowego prawa karnego*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego. 60 lat Konwencji Haskiej i 15 lat jej Protokołu II*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015, s. 219–232.

Szpak Agnieszka, *Bezpośredni udział w działaniach zbrojnych w świetle międzynarodowego prawa humanitarne*, TNOiK, Toruń 2013.

Świerczyński Jan, *Grabieżcy kultury i fałszerze sztuki*, Warszawa 1986.

Trochowska Kamila, *Operacjonalizacja kultury w przeciwdziałaniu zagrożeniom asymetrycznym*, „Zeszyty Naukowe AON” 2013, nr 3 (92).

Trojanowski M., *Ochrona dóbr kultury na tle aktualnych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie. Osiągnięcia i wyzwania*, red. T. Jasudowicz, TNOiK, Toruń 2007.

UNESCO. *Polskie obiekty na Liście Światowego Dziedzictwa*, <https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-obiekty/> [dostęp: 12.06.2020].

Vademecum Konserwatora Zabytków. Międzynarodowe normy ochrony dziedzictwa kultury (edycja 2015), Polski Komitet Narodowy ICOMS, Warszawa 2015.

Wierczyńska Karolina, Jakubowski Andrzej, *Zbrodnie przeciwko dziedzictwu kulturowemu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym – analiza krytyczna*, „Studia Prawnicze” 2016, z. 1.

Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC – NATO), red. M. Molek, S. Bukowiecka, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej”, nr 3, Warszawa 2013.

Wybrane problemy międzynarodowego prawa humanitarnego, red. M. Lubiszewski, T. Jasudowicz, R. Fordoński, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2005.

Zajadło Jerzy, Zeidler Kamil, *Prawna ochrona zabytków na wypadek wojny*, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 1–2.

Zalasińska Katarzyna, *Drugi Protokół do konwencji haskiej – wyzwania dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego i krajowego, 60 lat konwencji haskiej i 15 lat jej protokołu dodatkowego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Sałaciński, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.

Zeidler Kamil, *Prawna ochrona zabytków na wypadek wojny*, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 1–2.

Zeidler Kamil, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.

Zeidler Kamil, *Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa. O trudnych przypadkach na granicy kultury i prawa*, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011.

Żarkowski Paweł, *Ochrona dóbr kultury w czasie wojny w świetle prawa międzynarodowego*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, r. 13, nr 3, s. 157–171.

Żarkowski Paweł, *Prawo humanitarne a konflikt zbrojny wybrane aspekty ochrony osób i dóbr kultury*, Siedlce 2013.

Przykłady realizacji przepisów wynikających z międzynarodowego prawa ochrony dóbr kultury

Apel i zbiórka na ochronę dóbr kultury Lwowa, <https://www.rmffclassic.pl/informacje/Obraz,12/Apel-i-zbiorka-na-ochrone-dobr-kultury-Lwowa,46613.html> [dostęp: 08.03.2022].

Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Rakoniewice, Urząd Miejski Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2014.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Pyzdry, Urząd Miejski w Pyzdrach, Pyzdry 2016.

Wojna na Ukrainie. Lwów zabezpiecza zabytki. Prosi o gaśnice i wełnę mineralną, <https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,28189724,wojna-w-ukrainie> [dostęp: 08.03.2022].

Do Not Kill Cultural Property! Second Additional Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict

Keywords

1954 Hague Convention, protection of cultural property, international law, implementing legislation, prevention and training

Abstract

World War II brought many tragic events. The greatest tragedy, of course, was the death of millions of people, civilians and soldiers. Industries were ruined and cities got destroyed. Among those losses, cultural property suffered an equally tragic fate. Historical monuments were destroyed – castles, palaces, tenement houses, religious buildings. Often historical movable objects – library and archive collections, works of art from galleries and museums – got lost along with them, and those that did not get lost were looted. This state of affairs gave rise to the convening of an international conference in The Hague in 1954, culminating in the signing of the Convention for the Protection of Cultural Property. It seemed that the established and enforced international laws were sufficient safeguards for cultural heritage for the duration of a war. Unfortunately, the events of the 1990s in the former Yugoslavia proved those views wrong. After the end of the hostilities, the decision was made to verify those issues. To this end, the Second Additional Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property was signed in The Hague on 26 March 1999. Poland also contributed to the work on both documents.

Tötet kein Kulturgut! Zweites Zusatzprotokoll zum Übereinkommen zum Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten

Schlüsselwörter

Haager Konvention von 1954, Schutz von Kulturgütern, internationales Recht, Durchführungsvorschriften, Prävention und Ausbildung

Zusammenfassung

Der Zweite Weltkrieg brachte viele tragische Ereignisse mit sich. Das größte Drama war natürlich der Tod von Millionen von Menschen, Zivilisten und Militärs. In Schutte auch die Industrie ging zugrunde und die Städte wurden zerstört. Neben diesen Verlusten erlitten auch die kulturellen Einrichtungen ein tragisches Schicksal. Unbewegliche Denkmäler – Burgen, Schlösser, Mietshäuser, religiöse Gebäude – wurden zerstört. Oft verschwanden mit ihnen auch bewegliche historische Gegenstände – Bibliotheks- und

Archivbestände, Kunstwerke aus Galerien und Museen – und wenn sie nicht verschwanden, wurden sie geplündert. Diese Situation war Anlass für die Einberufung einer internationalen Konferenz in Den Haag im Jahr 1954, die mit der Unterzeichnung des Übereinkommens zum Schutz von Kulturgütern endete. Es schien, dass die internationalen Gesetze, die eingeführt und durchgesetzt worden waren, für die Dauer des Krieges einen ausreichenden Schutz des kulturellen Erbes darstellten. Leider haben die Ereignisse der 1990er Jahre 20. Jahrhundert im ehemaligen Jugoslawien diese Ansichten negativ beeinflusst. Nach dem Ende der Feindseligkeiten wurde beschlossen, diese Fragen zu überprüfen. Zu diesem Zweck wurde am 26. März 1999 in Den Haag das zweite Zusatzprotokoll zum Übereinkommen zum Schutz von Kulturgut unterzeichnet. Auch Polen hat sich an der Ausarbeitung beider Dokumente beteiligt.

Не губите культурные ценности! Второй дополнительный протокол к Конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта

Ключевые слова

гагская конвенция 1954 года, защита культурных ценностей, международное право, исполнительные акты, профилактика и обучение

Резюме

Вторая мировая война спровоцировала множество трагических событий. Самым большим горем, несомненно, стала гибель миллионов людей, гражданских и военных. Промышленность также пришла в упадок, а города были опустошены. Среди этих потерь не менее трагическая судьба постигла и предметы культуры. Разрушению подверглись недвижимые памятники – замки, дворцы, доходные дома, культовые сооружения. Зачастую вместе с ними исчезали и движимые предметы – библиотечные и архивные фонды, произведения искусства из галерей и музеев, а если они и не исчезали, то становились объектом грабежа. Такое положение дел стало поводом для созыва в 1954 году международной конференции в Гааге, в результате которой была подписана Конвенция о защите культурных ценностей. Казалось, что принятое международное законодательство станет достаточной гарантией сохранения культурного наследия во время войны. К сожалению, события, произошедшие в бывшей Югославии в 90-е годы 20 века, доказали обратное. По завершении военных действий было принято решение о пересмотре этих упомянутых документов. С этой целью 26 марта 1999 года в Гааге был подписан Второй дополнительный протокол к Конвенции о защите культурных ценностей. Польша также внесла свой вклад в работу над этими документами.